

Autorita jako pedagogický problém

Alena Vališová

Soudobá škola, autorita a strukturované formy vedení

(Alena Vališová)

Motto: škola se již léta potýká s krizí výchovy, která je dalším nevyhnutelným výsledkem krize demokracie morálky a AUTORITY

Co je to vůbec autorita a jaké jsou její znaky? Jaké jsou druhy autority a podle čeho ji lze třídit? Na čem je autorita založena? Je nutné zabývat se autoritou v době její krize? Jak moc je užitečné uvažovat o autoritě jako o *pedagogickém problému*? Na tyto a mnoho dalších otázek se autorka pokouší odpovědět!

Každý z nás pravděpodobně někdy prožíval k autoritě kontroverzní vztah -*na jedné straně* ji lidé vyžadují a to tehdy když potřebují ochranu před agresivitou ostatních lidí ⇒ hledají v ní záruku bezpečí a jistoty popř. pomoc při dosahování cílů *na straně druhé* ji lidé odmítají, jakmile jim brání ve svobodě rozhodování a když je omezuje.

-jde tak o neustalé hledání kompromisu mezi autoritou a vlastní odpovědností

V nejobecnějším slova smyslu lze AUTORITU vymezit, jako významnou formu uskutečňování moci, která je založena na více či méně obecném uznání oprávněnosti, legitimacy, vlivu určité osobnosti, instituce nebo skupiny. Je zde snaha odlišit ji od pojmu moc, vliv, dominance, kompetence, pravomoc, řízení a uznání.. Od moci založené na přímém donucení se autorita LIŠÍ tím, že je legitimizována.

Pojmy úzce spjaté s autoritou:

- Sociální role-chování odpovídající určité sociální pozici jedince v sociálním systému;
je dané předpokládaným vzorcem chování = *složeno ze závazků a očekávání*
- Sociální status-složen z povinností a práv
- Sociální pozice-založena na tvorbě hierarchie daného systému(na pozici místa
v žebříčku hodnot dané společnosti)
- Sociální prestiž-vážnost, respekt a úcta již se jedinci dostává v určité společnosti a která
je nezávislá na majetku či poziční funkci

Druhy autorit a jejich členění:

a) skutečná a zdánlivá:

- 1) skutečná-podřízení respektují stanovenou strategii a jsou vstřícní k pokynům. Takto vedená skupina se i v krizových situacích nerozpadá a funguje dále
- 2) zdánlivá-ve skupině jsou patrné projevy nedůvěry k autoritě nadřízeného, neochota ke spolupráci. V krizových situacích se skupina hroutí(podřízení autoritu nenásledují a odmítnou se jí podřídit)

b) přirozená a získaná:

- 1) přirozená-vyplývá ze spontánnosti, osobnostních rysů či profesních dovedností nositele, často umocněna jeho vlastním temperamentem
- 2) získaná-vychází z cílevědomého úsilí; stupeň vlivnosti získaný v průběhu činnosti člověka, čerpá a staví na přirozené autoritě, upravuje ji-kultivuje či omezuje

c) osobní poziční a funkční

- 1) osobní autorita-představuje přirozený vliv pramenící z individuálních vlastností, schopností a dovedností jedince
- 2) poziční autorita-znamená míru vlivu, kterou jedinec získává díky svému

postavení v systému organizace, jde o oficiálně předaný stupeň vlivu

3) funkční autorita-vlivnost dána plněním úkolů, kvalitou výkonu určité sociální role či funkce. Získaná plněním očekávání ostatních

d) autorita statutární, charismatická, odborná a morální

1) Statutární-je dána silou, významem a stupněm našeho zařazení v hierarchii instituce či sociální skupiny (přísluví- „*král musí vypadat jako král a chovat se jako král*“ -*když tak nečiní poškozuje tím svou statutární autoritu*)

2) charismatická-vyplývá z naší osobnosti, její silu ovlivňuje náš vzhled, energie, postoje, zdravé sebevědomí, komunikativní dovednosti. Je podmíněna vřelým a opravdovým vztahem k lidem, přirozeným a kultivovaným vystupováním. Silnou osobností může být ten, kdo dokáže do svého nitra přijímat nové myšlenky, názory, postoje, tedy umíme-li být citliví, opravdoví a otevření

3) odborná-získává se profesními znalostmi a dovednostmi

4) morální-získáme poctivým vztahem k sobě i druhým lidem, získává ji ten, kdo jedná poctivě, odpovědně a důsledně

-vhodná kombinace všech druhů autority bývá shrnována pod pojmem **globální autorita**

souvislost autority s výchovou:

Tento vztah může být nahlížen z hlediska tří úrovní:

a) makrosociální - vztah autority a výchovy ve společnosti, vyplývající ze vztahu norem a hodnot rodiny, školy a společnosti

b) mikrosociální a interindividuální - jde o hodnoty, normy, pravidla a zásady, které jsou určovány rodinným životem nebo schématem ve škole (snaha odkrýt konkrétní situační jednání)

c) intraindividuální - zkoumání toho, jakým způsobem se jednající subjekty učí normám a hodnotovým orientacím, jakými prostředky jsou nejvíce ovlivňováni

-vztah mezi autoritou a výchovou: normy společnosti jsou zakotveny v autoritě, jíž jsou také prosazovány. Jak jsou prezentovány záleží na výchově, na jejím stylu, způsobu řízení, typu vztahu mezi zprostředkovatelem (dospělý) a příjemcem (dítě) ⇒ autorita nemůže být od výchovy oddělována. V obou případech jde o zprostředkování hodnot a norem společnosti

Hra sociálních rolí:

Autorita je sociální vztah, mezi nositelem a příjemcem, kdy jde o interakci sociálních rolí, které se vzájemně doplňují a ovlivňují z pozic vedoucí role a následující role (učitel - žák, dospělý - dítě)

Sociální podmíněnost autority zpochybňuje mínění o autoritě jako vlastnosti člověka, kterou je obdařen bez ohledu na své okolí (ačkoli některé rysy ji zřejmě pomáhají získávat a udržovat). *Tentýž jedinec nedosahuje stejného stupně autority či uznání v různých aspektech své činnosti (v různých sociálních rolích)*

Dynamika učitele v interakci se žáky:

Se sociální rolí učitele jsou spjaty jisté vzory očekávání a to především:

a) zprostředkování vědomostí

b) spolupracující atmosféra ve třídě

-k zvládnutí obou úkolů současně je třeba zkušenosti a patřičné autority-učitel by se měl snažit oběma problémům přisuzovat stejnou váhu a vyžadovat obojí. Tedy jak věcné výkony, tak také dobrou spolupráci a klima ve třídě (tedy ne splnění cílů za jakýchkoli podmínek, ale ani laxní přístup)

Učitel z hlediska své sociální role a tedy statutární autority musí vhodně kombinovat různé druhy autorit. Někdy užívat předně autoritu osobní, jindy nejprve statutární a poziční. Čím méně však musí využívat statutární autority, tím lépe, pro udržení a budování dobrých vztahů s žáky. Nesmí však na úkor toho zapomínat na svůj druhý cíl, kterým je zprostředkování informací a vzdělání vůbec.

Autorita učitele a sebevědomí žáků

Skutečnosti na něž si pedagogové nejčastěji stěžují při výkonu své praxe jsou především nedostatek kázně, nedostatečně účinné řízení vyučování, rušivé chování žáků, obtížné zvládnutí klimatu ve třídě, ... Tyto a další aspekty pedagogické činnosti jsou příčinou toho, že řada mladých učitelů opouští záhy svou profesi.

Možným způsobem jak rozvíjet na *straně jedné* partnerství a spolupracující chování ve třídě, jakožto i přiměřené sebevědomí žáků, na *straně druhé* pak učitelovu přirozenou autoritu je ASERTIVNÍ MODEL VÝCHOVY.

Svoboda s pravidly a opravdová volba

Ve školské praxi se dnes často negativně projevují do krajnosti bráná demokracie a svoboda, také pak odpovědnost či povinnost

Z hlediska efektivní organizace řízení učebních činností žáků a spolupracujícího chování ve třídě jsou nezbytná jasná a srozumitelná pravidla vzájemného vztahu žáky a učiteli společně stanovená a dodržovaná (oběma stranami) a podepřená systémem pochval i sankcí.

Dále je třeba jasné vymezení sociálních rolí učitel – žák

Učitel, který usiluje o spolupracující vztahy ve vyučování by měl studentům dávat možnost volby, avšak nikoli volby falešné, tedy ne více svobody než je ochoten skutečně připustit.

příklad: Chce-li učitel zavést nový aspekt ve výuce, u nějž předpokládá radostné a jisté přijetí žáky, neměl by dávat žákům na výběr, pokud není ochoten přijmout jejich volbu, byť zápornou. Měl by být schopen v případě volby nést břímě svého rozhodnutí a uznat volbu žáků, nikoli poté rozhodnout jak sám uzná za vhodnější. Tím poruší svá předchozí slova o demokracii a role učitele nesplní u žáků jejich očekávání, čímž podlamuje svou morální i osobní autoritu a oslabuje také svou sociální roli.

Nabízená volba musí být tedy vždy brána do důsledků vážně, učitel musí být připraven nést následky za slíbenou svobodu. Ani při nejlepší vůli tak nelze dát žákům vždy možnost zvolit si, jelikož vzhledem k nedostatku jejich zkušeností či vědomostí, by si mohli vybrat nemoudře, tedy špatně (např. nečinnost viz. žádné domácí úkoly)

Učitel by měl být schopen určovat limity situací, kdy si žáci mohou skutečně volit!

Asertivní působení ve školním prostředí

Vychází z práce L. a M. Canterových

Pomáhá předcházet a zvládat nežádoucí chování žáků, je založeno na jednotě statutární a přirozené autority, stanovených pravidlech kontaktu, souboru odměn a pochval versus práv a povinností, ale i sankcí.

Asertivní učitel: je ten, jenž jednoznačně vyjadřuje přání a pocity a je schopen slova podpořit náležitými činy. Takový učitel: „Říká co si myslí a myslí si co říká.“
Tito učitelé bývají ve svých třídách globálními autoritami

Pravidla asertivní kázně L. a M. Canterových

Pro co nejlepší zvládnutí nežádoucího chování a pro tvorbu spolupracujícího prostředí je třeba dodržet následující pravidla:

- 1) učitelé přesně vymezují jaké specifické chování od žáků vyžadují a jaké nebude tolerováno
- 2) učitelé používají styl asertivního jednání souvisejícího s výcvikem „trvání si na svém“- opakovaně ukázat, že neustoupí jistému druhu chování
- 3) učitelé musí rozpoznat opodstatněnost důvodů pro omlouvání chování, které je jindy nespolečenská a nežádoucí (tedy precedens a výjimky z pravidel – lépe používat jen zřídka)
- 4) učitel vypracuje tzv. disciplinární plán pro eliminaci nespolečenská chování (jasné sankce)

- 5) učitel vypracuje plán pro povzbuzení spolupracujícího chování (odměny a pochvaly)
- 6) učitelé hledají a očekávají podporu rodičů, vedení školy, zkušených pedagogů,...
- 7) učitelé jsou vytrvalí, důslední a důrazní, také citliví, taktní, spravedliví

Asertivní žák – nebezpečí pro učitele

Asertivní výchova a její pozitivní rysy:

- 1) rozvíjí sebevědomí a seberepekt žáků
- 2) zlepšuje a zpřehledňuje vztah dospělý – dítě
- 3) pomáhá vytvářet atmosféru spolupráce
- 4) rozvíjí samostatnost rozhodování
- 5) zvyšuje odpovědnost za své rozhodnutí
- 6) posiluje tvořivost a zdravé riskování
- 7) přispívá k hodnotícím a sebehodnotícím schopnostem
- 8) podporuje respektování specifiky rolí učitele a žáka

Klíč ke vzniku přirozené a osobní autority spočívá v tom, aby žáci přijali a uznali roli a status učitele – tedy to co opravňuje řídit jejich chování a průběh jejich učení.

Na čem osobní autorita učitele závisí? Především na těchto stránkách role učitele:

- a) vyjadřování učitelova statusu
- b) na kompetentním vyučování
- c) na výkonu manažerského řízení (=schopnost komunikovat, vyjednávat, přesvědčovat, vést a řídit)
- d) na účinném přístupu k nežádoucímu chování

Vztah mezi autoritou a asertivitou

„To hlavní v asertivitě je, že uvědomování a prožívání identity samo v sobě zahrnuje větší či menší přetlak směřující k sebeuskutečnění a seberealizaci.“

Asertivita je autentickým uskutečněním vlastní identity

Z dvojice učitel – žák mohou být tedy oba asertivní (sami sebou) , přičemž však jsou nadále respektovány jejich sociální role a kompetenční pravomoci z nich plynoucí.